

SZENT ISTVÁN EGYETEM, GÖDÖLLŐ
GAZDÁLKODÁS ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

**A MAGYARORSZÁGI KERESKEDELMI BANKOK JÖVEDELMEZŐSÉGÉNEK ÉS
HATÉKONYSÁGÁNAK ELEMZÉSE 2005 ÉS 2010 KÖZÖTT**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KEREKES MARGIT

GÖDÖLLŐ
2012

A DOKTORI ISKOLA

MEGNEVEZÉSE: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

TUDOMÁNYÁGA: gazdálkodás- és szervezéstudományok

VEZETŐJE: **Dr. Szűcs István**
az MTA doktora, egyetemi tanár
Szent István Egyetem, Gödöllő
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Közgazdaságtudományi és Módszertani Intézet

TÉMAVEZETŐ: **Dr. Székely Csaba**
az MTA doktora, egyetemi tanár
Szent István Egyetem, Gödöllő
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Vállalatgazdasági és Szervezési Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

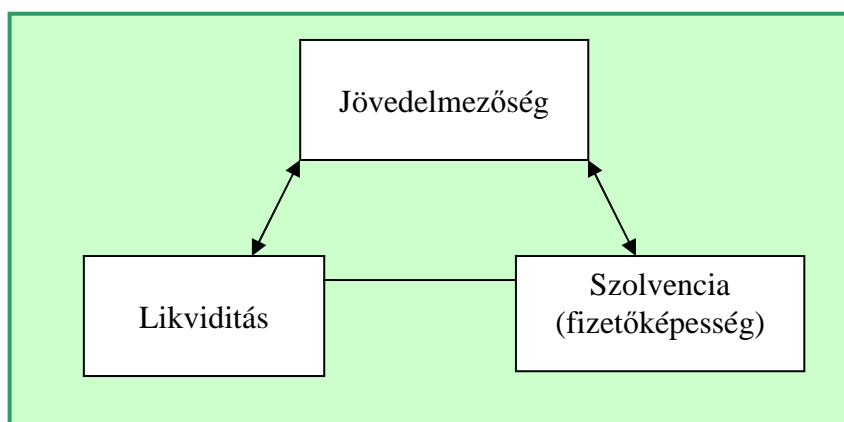
1.	A MUNKA ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK.....	4
1.1.	A téma aktualitása és jelentősége.....	4
1.2.	A vizsgálat célkitűzései.....	5
1.3.	A kutatás hipotézisei.....	5
2.	ANYAG ÉS MÓDSZER.....	7
2.1.	A vizsgálatához felhasznált adatbázisok.....	7
2.2.	Az alkalmazott adatelemzési módszerek.....	8
2.2.1.	<i>Szakirodalom feldolgozás</i>	8
2.2.2.	<i>Statisztikai, kvantitatív módszerek, adatbázis elemzés</i>	8
2.2.3.	<i>Mérleg és eredménykimutatás elemzés</i>	11
2.2.4.	<i>Egyéb módszerek</i>	11
3.	EREDMÉNYEK.....	12
3.1.	A szekunder kutatások eredményei.....	12
3.2.	A primer kutatások eredményei.....	12
3.2.1.	A bankok versenyhelyzete, a magyarországi bankverseny tudományos elemzése.....	12
3.2.2.	A kereskedelmi bankok piaci részesedésének vizsgálata.....	15
3.2.3.	A kereskedelmi bankok területi lefedettségének vizsgálata.....	17
3.2.4.	A bankok jövedelmezőségének és hatékonyságának vizsgálata.....	19
3.3.	Új és újszerű tudományos eredmények.....	22
4.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	24
5.	ÖNÉLETRAJZ.....	25
6.	PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK.....	26

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK

1.1. A téma aktualitása és jelentősége

Egy bankban a felhasznált alapanyag a *pénz* (külső források), és a banktechnológiai folyamatok eredménye is a *pénz*. Míg a termelő vállalatoknál a pénzügyi és a gyártási folyamatok jól elkülönülnek egymástól, addig a bankokban mind a pénzügyi, mind a gyártási folyamat is a pénzzel függ össze. Egy bank bizalommal és kockázatokkal kereskedő vállalkozás, miközben eredményeinek maximalizálására törekszik, illetve tulajdonosai és részvényesei számára a lehető legjobb eredményeket kívánja felmutatni.

Egy bank működésében három fő vezérelvnek kell teljesülnie: *jövedelmezőség, likviditás és szolvencia*, ezt mutatja be az 1. ábra.

1. ábra: A bankműködés alapelvei és a közöttük lévő kapcsolat
Forrás: saját szerkesztés

Az 1996. évi CXII. Törvény – a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról (továbbiakban Hpt.) – ezt a következőképpen fogalmazza meg:

„A hitelintézet a prudens működésre vonatkozó előírások betartásával úgy köteles a rábízott idegen és saját forrásokkal gazdálkodni, hogy folyamatosan fenntartsa azonnali fizetőképességét (likviditását) és mindenkori fizetőképességét (szolvenciáját).”

Likvid az a bank, amely elegendő pénzeszközzel rendelkezik ahhoz, hogy a vele szemben aktuálisan felmerülő jogos követeléseket kielégítse. Szolvens (tartósan fizetőképes) pedig az a bank, amelynek a saját tőkéje pozitív, vagyis eszközeinek piaci értéke meghaladja a forrásainak a piaci értékét.

A bankokra mindig is nagy szükség volt, és ez várhatóan a jövőben sem fog változni. A lakossági pénzmegtakarítások gyűjtése és kezelése, a hitelek nyújtása mellett kiemelkedő szerepük van a tőkepiac működésében, illetve a fejlesztések és a termelés finanszírozásában. Alapvető érdekük a modern bankszolgáltatások és a megtakarítási formák megismertetése, a piaci információk és piaci értékítéletek közvetítése.

Egy adott ország pénzügyi szektorának állapotáról mindenkor aktuális és megbízható képpel kell rendelkezni. A vertikális és horizontális elemzések egy része az ország pénzügyi közvetítőire, az ország bankrendszerére terjed ki. Az elemzések elsősorban arra irányulnak, hogy a bankrendszer hogyan képes ellenállni a külső- és belső megrázkódtatásoknak, amelyek sok esetben instabil pénzügyi környezetet előidézve, pénzügyi válsághoz vezethetnek.

A bankrendszer, illetve a bankok életútjának elemzése azonban rendkívül komplex feladat, hiszen a folyamatosan változó jogszabályi környezet korábban nem gyakorolt feladatok végzésére készíthetik a bankokat. A jogszabályi környezet változásában rejlő kockázatok csökkentésére a bankoknak intézkedéseket kell hozniuk, melyek egyrészt a szervezeti alkalmazkodásukban, illetve a pénzügyi piacok változását követő szervezeti struktúrájuk változásában mutatkozik meg.

1.2. A vizsgálat célkitűzései

Alapvető célom a magyarországi kereskedelmi bankpiac bemutatása, az általam kiválasztott húsz kereskedelmi bank jövedelmezőségének és hatékonyságának vizsgálata, illetve a bankok versenyképességének értékelése.

A kutatómunkának öt célkitűzése van:

1. Első kutatási célkitűzésem a magyarországi pénzintézeti szektor bemutatása, többek között a kétszintű bankrendszer megalakulása, illetve annak szükségessége; az alapítás kori gazdaságpolitikai és társadalmi helyzet megismertetése, a kereskedelmi bankok működésének bemutatása, illetve a vizsgált bankok elé táruló környezeti kihívások vizsgálata és elemzése. Ezt a célkitűzést főként a szakirodalom feldolgozás útján kívánom megvalósítani.
2. Második célkitűzésem a magyarországi kereskedelmi bankpiac bemutatása, a kiválasztott húsz kereskedelmi bank jövedelmezőségének és hatékonyságának vizsgálata, illetve a bankok versenyképességének értékelése.
3. Harmadik célkitűzésem a kiválasztott kereskedelmi bankok mérete és a jövedelmezőségi mutatókkal mért eredményesség közötti korrelációs összefüggések vizsgálata, a fiókhálózat legkedvezőbb nagyságának meghatározása céljából.
4. Negyedik célkitűzésem a kiválasztott kereskedelmi bankok tulajdonosi szerkezete és a hatékonysági mutatókkal mért hatékonyság közötti regressziós összefüggések vizsgálata, a hatékonyságot leginkább befolyásoló tényezők meghatározása céljából.
5. Ötödik kutatási célkitűzésem a vizsgált kereskedelmi bankok jövőbeni tevékenységének előrevetítése, különös tekintettel a napjainkban zajló gazdasági-pénzügyi világválság hatásaira.

1.3. A kutatás hipotézisei

A kutatási célok, illetve a szakirodalmi feldolgozás alapján az alábbi kutatási hipotéziseket fogalmaztam meg:

- 1) Feltételezem, hogy a hazai és külföldi tulajdonosi struktúrájú kereskedelmi bankok működésének hatékonysága között szignifikáns különbség alakult ki, a külföldi tulajdonosúak javára.
- 2) A kereskedelmi bankok az ügyfelek minél szélesebb körű kiszolgálása érdekében a teljes területi (országos) lefedettségre törekuszenek.
- 3) A magyar tulajdonú bankok alárendelt szerepet játszanak a kereskedelmi bankok rendszerében.

- 4) A bankok méretének növekedése együtt jár a jövedelmezőség és hatékonyság javulásával.
- 5) A bankok hatékonyságában jelentős szerepet játszik a hitelállomány és betétállomány megfelelő arányának alakítása.
- 6) A bankok a vizsgált időszak elején hálózatuk bővítésére helyezték a hangsúlyt, a vizsgált időszak utolsó éveiben stratégiájuk megváltoztatásával inkább a stabilizációra és a koncentrációra törekedtek.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

Ebben a fejezetben az elemzéshez használt adatokat, azok forrásait, valamint a feldolgozásukra használt módszereket ismertetem. Ez a fejezet a primer kutatásaim eredményeit mutatja be.

2.1. A vizsgálathoz felhasznált adatbázisok

Adatbázis I.

Első adatbázisként a bankok éves jelentései és honlapjuk alapján feltérképeztem a bankszektor szereplőit a 2005-2010-ig tartó időszakra vonatkozóan. Elemzéseimben csak a bankokat vizsgáltam, a szakosított hitelintézeteket és az egyéb szakosított pénzügyintézeteket nem. Az elemzés során a bankok által a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (továbbiakban PSZÁF) részére jelentett eredménykimutatás és felügyeleti mérleg adatait használtam. 2005 és 2010 közötti, év végi adatokat gyűjtöttem össze mindazon 20 bankra vonatkozóan, amely folyamatosan működött a vizsgált időszakban. Így összesen 120 paneladat állt rendelkezésemre. Ezen adatbázis elemzésével kívánom bizonyítani a hipotéziseimet.

A mérlegből és az eredménykimutatásból rendelkezésre álló információk felhasználásával mutatókat, index-számokat és komplex mutatószámokat képeztem többek között az alábbi adatok felhasználásával: hitelállomány, betétállomány, általános igazgatási költségek, mérlegfőösszeg, adózott eredmény, adózás előtti eredmény, saját tőke, kamatkülönbözet, kamatkiadás, eszközök összesen.

A felhasznált adatbázis a következő fő információkat tartalmazza a kiválasztott 20 bank vonatkozásában, melyek folyamatosan működtek a 2005 és 2010 közötti időszakban:

1. a bankokra vonatkozó fontosabb információk (tulajdonosi struktúra, a PSZÁF által alkalmazott hitelintézetek elemzési csoport kategóriái, piaci részesedés)
2. működésre vonatkozó információk (fiókszám, hitelállomány, betétállomány, általános igazgatási költségek, mérlegfőösszeg, adózott eredmény, adózás előtti eredmény, saját tőke, kamatkülönbözet, kamatkiadás).

Magyarázat:

- a) A PSZÁF által alkalmazott hitelintézetek elemzési csoport kategóriáit a 2010. év végi adatok alapján alkalmazom, eszerint elemzésemben kis- és közepes, illetve nagybankok kategóriákat különböztetek meg.
- b) Tulajdonosi struktúra alatt a bankok részvényeinek tulajdonosait értem a jegyzett tőke arányában.

Adatbázis II.

Az első adatbázis kiegészítésére szolgál. Ebben az adatbázisban határozom meg a bankok piaci részesedését, megkülönböztetve tulajdonosi szerkezet és méret szerint. A piaci részesedés meghatározásánál a bankok mérlegfőösszegét és adózás előtti eredményét veszem alapul a 2005 és 2010 közötti időszakban, illetve a bankok mérlegfőösszegének változását vizsgálom.

2.2. Az alkalmazott adatelemzési módszerek

2.2.1. Szakirodalom feldolgozás

A szakirodalom feldolgozásával, mint szekunder kutatási eredmények segítségével bizonyítani kívánom a korábban megfogalmazott célkitűzéseimet és hipotéziseimet. A szakirodalom feldolgozását teljes egészében ennek rendeltem alá. Kutatásaim alapját főleg a hazai szakirodalom jeles képviselői által publikált szakkönyvek, tanulmányok és folyóiratcikkek képezték, melyek komplex és összehasonlító szemléletmódot biztosítottak. A szakterület problémakörét és újszerűségét ismerve fontosnak tartottam a rendelkezésre álló hazai bankszektori elemzések, rendeletek, törvények, statisztikai adatbázisok, elemzések kiértékelését és feldolgozását.

2.2.2. Statisztikai, kvantitatív módszerek, adatbázis elemzés

Hipotéziseim bizonyítására az általam összeállított adatbázisok alapján primer kutatásokat végeztem, melynek során **matematikai statisztika módszereket** alkalmaztam.

Az adatok feldolgozását és a statisztikai elemzéseket *MS Excel* és az *SPSS 16.0 for Windows* statisztikai programcsomag segítségével végeztem.

A módszertan tekintetében kitüntetett jelentőséget tulajdonítottam:

1. a *Panzar-Rosse féle modellnek* (a bankok közötti verseny fokának meghatározására a *H-statisztika* alapján),
2. a *Herfindahl-index értékének* (a bankok közötti verseny koncentrátságának meghatározására),
3. *komplex mutatószámok (indexek) számításának*,
4. az *egytényezős varianciaanalízisnek (ANOVA)* (méret, illetve tulajdonosi szerkezet szerinti összehasonlítására),
5. *lineáris regresszió analízisnek*.

A Panzar-Rosse féle H-statisztika modell bemutatása és alkalmazása

A Panzar-Rosse (PR) modell, a leggyakrabban alkalmazott modell a bankpiaci verseny intenzitásának mérésére. Segítségével meghatározható, hogy az adott piacon monopolisztikus, oligopolisztikus vagy tiszta verseny van-e jelen.

A Panzar-Rosse modell a fajlagos banki kamatjövedelem (marzs) inputárakra mutatott rugalmassági együtthatóit összegző *H-statisztika* meghatározására irányul. A verseny fokát mérő *H* az egyensúlyi kamatjövedelem (KJ) tényezőárakra (TÁ) vonatkozó rugalmassági együtthatóinak összege, mely az alábbi képlettel fejezhető ki:

$$H = \sum (\partial KJ / \partial TÁ)(TÁ / KJ)$$

A Panzar-Rosse modell szerint:

- ha $H \leq 0$, akkor monopolegyensúly alakul ki: mindegyik bank függetlenül működik, mintha monopolhelyzetben maximalizálná profitját vagy (sokszereplős piac mellett ez a valószínűbb) tökéletes kartellben,
- ha $0 < H < 1$, akkor monopolisztikus verseny jellemzi a piacot, szabad belépéssel (a *H* értéke a keresleti rugalmasság függvényében nő),
- ha $H = 1$, akkor tökéletes verseny jellemzi a piacot.

A Panzar-Rosse modellből becsült H-statisztika legfőbb előnye, hogy a 0 és 1 közötti értéket felvevő mutató folytonos változóként tükrözi a verseny fokát. Minél közelebb van az értéke az 1-hez, annál erősebb a verseny, és fordítva. H-statisztika adatigénye kicsi, becslése egyszerű.

A Herfindahl-index bemutatása és alkalmazása

A Herfindahl-indexet (vagy egyéb szokásos nevén Herfindahl-Hirschman-index), a piaci koncentráció mérőszáma. A százalékos piaci részarányok négyzetösszege, a bankok méretstruktúrájának mérésére szolgáló koncentrációs mutató.

A HHI értéke 0 és 1 között van. A 0-hoz közeli érték azt jelenti, hogy a piacon sok, egyenként csekély piaci részesedéssel bíró szereplő van, míg az 1-hez közeli érték monopol, de legalábbis oligopol helyzetet tükröz.

Kifejezhetjük százalékosan is (HI), ekkor az értéke 0 és 10.000 között mozog. Ez tulajdonképpen a százalékos piaci részarányok négyzetösszege.

Komplex mutatószámok (indexek) képzése

Komplex mutatószámok képzése a különböző skálátípusú változók egyidejű figyelembevételét teszi lehetővé, miközben a változókat egyetlen változóba vonja össze.

Az eljárás lépései:

1. a jövedelmezőségi és a hatékonysági mutatók százalékos értékeinek meghatározása,
2. a mutatók értékeinek 1-100-ig terjedő skálára vetítése, ami egyben a részindexek képzését jelentik az alábbiak szerint:

$$I_i = \frac{X_i - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} * 100$$

ahol X_{\max} és X_{\min} a kiválasztott mutató két szélsőértéke, X_i pedig az i -edik jövedelmezőségi, vagy hatékonysági mutató.

Az így képzett részindex mutatókból egyszerű számtani átlaggal kapjuk meg a komplex mutatószám értékét, az alábbi képlet alapján:

$$\text{Index} = \frac{\text{Részindex1} + \text{részindex2} + \text{részindex3}}{3}$$

Az egytényezős varianciaanalízis (ANOVA) bemutatása és alkalmazása

ANalysis Of VAriance – számos, egyező szórású, normál eloszlású csoport átlagának összevetésére alkalmas statisztikai módszer.

Az eltérésekre, illetve a változásokra keresi a választ. Eltérő módon lerögzített varianciák segítségével viszonyítja egymáshoz a populáció különböző középértékeit. Adott vizsgálat során előálló teljes adatmennyiség, mint alaphalmaz össz-szórását, vagyis, összvarianciáját elemzi abból a nézőpontból, hogy ingadozás okára keresi a választ. Annak a tisztázását segíti, hogy a fentebb

említett szórásbeli eltérések mögött a véletlen vagy egy másik magyarázó tényező hatása bújhat-e meg. A varianciák számítását és becslését, arra a matematikai tényre alapozva vezeti le, hogy a teljes variancia számlálója, azaz a teljes eltérés-négyzetösszeg független elemek összegeként állítható elő, emellett a nevező, azaz a szabadsági fok az adott komponensek szabadsági fokainak összegeként áll elő.

Nullhipotézis

- Nincs különbség az átlagok között, a kezelések / csoportok a célváltozó átlagára nézve minden mintában / kezelési csoportban azonosak.
- Az empirikus szignifikanciaszint (p-érték) $\leq 0,05$, ekkor a nullhipotézist elvetjük, van különbség, az átlagok nem egyenlők.
- Szignifikanciaszint $>0,05$, ekkor a nullhipotézist megtartjuk, nincs különbség, az átlagok egyeznek.

Ha a varianciaanalízis arra az eredményre vezet, hogy az átlagok nem különböznek egymástól, nincs több dolgunk, szignifikáns esetben azonban további statisztikai elemzések szükségesek az eredmények pontosításához.

A lineáris regresszió analízis bemutatása és alkalmazása

A matematikai statisztika egyik legfontosabb gyakorlati alkalmazása a regresszió-analízis. Feladata, két vagy több véletlen változó között fennálló kapcsolat modellezése, ami nem más, mint a magyarázó változók (más néven független változó) és egy függő változó közötti a függvényyszerű kapcsolat keresése. A magyarázó változókat X-ekkel, a függő változót pedig Y-nal jelöljük. Feltételezzük, hogy az X-ek és az Y közötti összefüggés kifejezhető függvény formájában, amit az alábbi képlettel szemléltethetők:

$$Y = f(X), \text{ több független változó esetén } Y = f(X_1, X_2, \dots, X_i)$$

A többszörös lineáris regresszió alapegyenlete a következőképpen néz ki:

$$Y = a + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + \dots + b_iX_i + \varepsilon$$

Y: függő változó

X₁, X₂, X₃, ..., X_i: független változók vagy magyarázó változók

i: a magyarázó változók száma

a: (más jelöléssel α) konstans, állandó érték, (megadja a regressziós egyenes és a koordináta-rendszer függőleges (y) tengelyének metszéspontját).

b₁, b₂, b₃, ..., b_i: konstans regressziós együtthatók (megadja a regressziós egyenes meredekségét; grafikusan jelzi, hogy a független változók egységnyi változása, milyen mértékben változtatja meg a függő változót)

ε : hibátényező, hibatag, random error (a véletlen szerepét a regressziós egyenletbe bevont ε vagy e vagy, h hibataggal jelöljük).

A módszerrel történő modellépítés során, első lépésben megvizsgáljuk, hogy a változóink között van-e lineáris kapcsolat, vagyis a független változók hatással vannak-e a függő változóra. Mindez egy lineáris függvény segítségével történik. A derékszögű koordináta-rendszerben, a függő változót a függőleges (y, ordináta), míg a független változót a vízszintes (x, abszcissza) tengelyen ábrázolva görbét rajzolunk, ha ez elnyújtott ellipszishez hasonló, akkor a változóink között feltehetően lineáris összefüggés van.

A módszer nullhipotézise szerint a függő és a független változók közt nincs lineáris kapcsolat.

A kapcsolat erősségére vonatkozó információt a determinációs együttható (r^2) mutatja meg. Az r^2 értéke 0 és 1 közötti lehet, értéke azt mutatja meg, hogy mekkora hányadban magyarázzák a független változók a függő változó teljes eltérés négyzetösszegét. Szignifikanciáját az F-próbával ellenőrizhetjük, ami a t-próba általánosításának fogható fel.

2.2.3. Mérleg és eredménykimutatás elemzés

A vizsgált bankok mérleg és eredménykimutatásának elemzésén keresztül feltártam a vizsgált időszak folyamatait és a bankok pénzügyi teljesítményét.

A bankok jövedelmezőségét és hatékonyságát a két **mutatócsoport** alapján, illetve a szavatoló tőke elemzésével vizsgáltam, és ezek szerint hasonlítottam össze.

Jövedelmezőségi mutatók

- ROA (eszközarányos-nyereség, vagy eszközmegterületi ráta)
- ROE (sajáttőke – arányos nyereség)

Hatékonysági mutatók

- eszköz – forrás kapcsolat (a teljes hitelállomány és a teljes betét állomány aránya)
- hitelek aránya (a hitelek aránya teljes eszközön belül)

Szavatoló tőke elemzése

2.2.4. Egyéb módszerek

A fenti számítások ellenőrzésére személyes konzultációkat is folytattam. A mélyebb és bonyolultabb összefüggések értelmezése és értékelése során lehetőségem volt, hogy a témában számos hazai pénzügyi szakértő véleményét és gondolatmenetét megismerjem. A számítások értékelése során figyelembe vettem a saját, több mint 10 éves szakmai tapasztalataimat is. A kutatásaim technikai és szakmai előkészítése során használt egyéb ismereteimet javarészt hazai konferenciákon és előadásokon gyűjtöttem.

3. EREDMÉNYEK

3.1. A szekunder kutatások eredményei

A szakirodalom feldolgozása során elsődleges célom az volt, hogy a szekunder kutatások eredményeivel bizonyítsam be a fő hipotézisemet, miszerint azt feltételeztem, hogy a hazai és külföldi tulajdonú bankok működésének hatékonyságában szignifikáns különbség alakult ki, a külföldiek javára. A szakirodalom feldolgozását teljes egészében ennek rendeltem alá. Mivel a szakirodalmi feldolgozás önmagában nem adott megbízható képet erről, így a primer vizsgálatoknál is igyekeztem ezt a hipotézist megvizsgálni.

3.2. A primer kutatások eredményei

Értekezésem ezen fejezete a primer kutatásaim eredményeit mutatja be, az alábbi négy fő bontásban:

- Első részben tudományosan megvizsgáltam a magyarországi bankrendszert, meghatároztam a bankok közötti verseny fokát, illetve a bankpiac koncentráltóságát.
- A második és harmadik részben megvizsgáltam a bankok piaci részesedését, és területi lefedettségüket.
- A negyedik részben a bankok jövedelmezőségét és hatékonyságát elemeztem.

Az adatok forrásául minden évre vonatkozóan a felügyelt intézmények által PSZÁF-nak elektronikusan beküldött auditált adatszolgáltatást tekintettem.

3.2.1. A bankok versenyhelyzete, a magyarországi bankverseny tudományos elemzése

A bankversennyel foglalkozó szakirodalmakban két egymással vitázó nézet uralkodik. Az egyik, hogy a hagyományos szemléletet – a termelés hatékonyságára összpontosító ipari szervezetekre kialakított elemzési kereteket - rávetítjük a bankpiacra is, vagyis a bankok között is az a kívánatos, ha a verseny minél erősebb, mert ez lehetővé teszi a költségek minimalizálását, valamint az olyan árak alkalmazását a banki szolgáltatásokban, amelyek mellett megvalósulhat a források hatékony allokációja. A másik szemlélet pedig az, hogy ha a bankoknak piaci hatalmuk van, akkor azt arra használják fel, hogy magasabb hitelkamatot számítsanak fel, alacsonyabb betéti kamatokat fizessenek, ezáltal megnövelik a tranzakciós költségeket miközben torzítják a fogyasztók és a termelők megtakarítási és beruházási döntéseiket.

A verseny mindig is jelen volt a bankszférában.

A bankok közötti verseny megítélésakor először tisztáznunk kell, hogy mit is értünk banki versenyképességen. Szakértők szerint a bankok teljesítményét elsősorban a fogyasztók szemszögéből kell nézni. Manapság amikor a bankok egyszerre szimbolizálják a gazdaságot, a jólétet és az óriási bukások kudarcát, az ügyfeleket a bankválasztásban elsősorban a szolgáltatás ára és minősége vezérli. A bankok versenyben való eredményes részvételének feltétele tehát az ügyfelek (fogyasztók) igényeinek minél szélesebb körű kielégítése.

A magyarországi bankok közötti verseny fokának mérésére én is az ebben a témában leggyakrabban alkalmazott Panzar-Rosse-modellen alapuló H-statisztika meghatározását alkalmaztam az általam vizsgált időszakra.

A vizsgálatba az összes magyarországi kereskedelmi bankot bevontam, amelyek folyamatosan működtek az általam vizsgált időszakban (2005–2010). A vizsgálatba bevont bankok abc sorrendben a következők:

- 1) Banco Popolare Hungary Zrt.
- 2) Bank of China (Hungária) Hitelintézet Rt.
- 3) Budapest Hitel- és Fejlesztési Bank Rt.
- 4) CIB Közép-Európai Nemzetközi Bank Zrt.
- 5) Commerzbank Zrt.
- 6) Deutsche Bank Zrt.
- 7) Erste Bank Hungary Rt.
- 8) Gránit Bank Zrt.
- 9) Hanwha Bank Magyarország Rt.
- 10) KDB Bank (Magyarország) Rt.
- 11) Kereskedelmi és Hitelbank Rt.
- 12) Magyar Takarékszövetkezeti Bank Rt.
- 13) Magyarországi Volksbank Rt.
- 14) Merkantil Váltó- és Vagyonbefektető Bank Rt.
- 15) MKB Bank Nyrt.
- 16) Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt.
- 17) Porsche Bank Hungária Zrt.
- 18) Raiffeisen Bank Zrt.
- 19) Sopron Bank Burgenland Zrt.
- 20) UniCredit Bank Hungary Zrt.

A 1. táblázat a vizsgált időszakra vonatkozóan tartalmazza a magyar bankpiac koncentrációjának alakulását.

1. táblázat: A magyar bankpiac koncentrációjának alakulása

Év	Bankok száma	A nagybankok piaci részaránya (%)	HI - Összes bank	HI - nagybankok
a)	b)	c)	d)	e)
2005	20	91,45	1 343	1 333
2006	20	92,13	1 368	1 359
2007	20	91,81	1 352	1 342
2008	20	91,67	1 292	1 281
2009	20	92,60	1 383	1 374
2010	20	92,22	1 363	1 353

Forrás: Saját számítás, a bankok éves jelentései alapján

A táblázatban szereplő Herfindahl-indexet (továbbiakban HI) meghatároztam egyrészt úgy, hogy az összes vizsgált bank piaci részarányát megvizsgáltam, ez szerepel a d) oszlopban. A továbbiakban pedig megvizsgáltam a nagybankokra¹ vonatkoztatva, ez szerepel az e) oszlopban.

Az index értékének meghatározásánál megvizsgáltam, hogy a bankok milyen piaci részarányal rendelkeznek külön-külön, az adott évi mérlegfőösszegük hány százalékát teszik ki az összes bank mérlegfőösszegének. A piaci részarányokat százalékos formában négyzetre emeltem, majd a négyzeteket összesítettem.

Látható, hogy a HI értéke 2005 és 2010 között mind a bankok összességét nézve, mind a nagybankok esetében nem nagyon változott. A vizsgált időszakban csak 2008-ban csökkent a kissé a bankpiac koncentráltasága.

Az erőviszonyok szempontjából fontos megjegyezni, hogy a nagybankok HI értéke minden évben szinte ugyanannyi, mint az összes bankot vizsgálva. Véleményem szerint ez többek között annak tudható be - mint ahogy a táblázat c) oszlopában is látható - hogy a nagybankok mérlegfőösszege minden egyes évben több mint 90 százalékát adta a bankszektor mérlegfőösszegének.

Általában 1000 alatti Herfindahl-index esetén a piac nem koncentrált, 1000 és 1800 közötti értéknél mérsékelten koncentrált, 1800 felett erősen koncentrált. Ez alapján megállapítható, hogy Magyarországon a vizsgált időszakban a bankpiac *mérsékelten koncentrált* volt.

A bankpiac koncentrációjának meghatározása után arra kerestem a választ, hogy a kiegyensúlyozott piaci struktúra mellett milyen erősségű a verseny Magyarországon és a verseny erőssége változott 2005 és 2010 között.

Kutatásom során a hitelpiaci versenyt vizsgáltam. Alapvetően a banki jövedelmek fő forrása a kamatjövedelem, ami nagymértékben attól függ, hogy a bankok mekkora rést tudnak érvényesíteni a hitel- és betéti kamatok között.

A Panzar-Rosse-modellben a piaci erőpozíciót az méri, hogy az inputárakban bekövetkezett egységnyi változás milyen mértékben tükröződik az adott bank egyensúlyi jövedelmében.

A *H-statisztika* meghatározásához a 2005-2010 közötti időszakban összesen 20 bankra együttesen 120 paneladatot használtam. A statisztikai módszerek közül a lineáris regressziós modell paramétereit az SPSS 16.00 programcsomag segítségével határoztam meg. A modellt az ENTER eljárással futattam le, amelyben az összes független változó egyszerre kerül bevonásra a modellbe és ezek együttes hatását vizsgálja.

x_1 = kamatkiadás (millió HUF)

x_2 = általános igazgatási költség (millió HUF)

x_3 = eszközarányos egyéb (nem kamat) jövedelem (saját tőke plusz a kamatozó eszközök (forgatás célú értékpapírok + befektetési célú értékpapírok + jegybanki és bankközi betétek + hitelek) (millió HUF)

x_4 = kamatjövedelmet befolyásoló bank-specifikus tényező - hitelek aránya az összes eszközön belül (%)

x_5 = kamatjövedelmet befolyásoló bank-specifikus tényező - eszközarányos saját tőke (%)

y_1 = kamatjövedelem (másnéven kamatmarzs, vagy kamatkülönbözet)

¹ Nagybankok: BB, CIB, Erste, K&H, MKB, OTP, Raiffeisen, UniCredit

Míg a klasszikus Panzar-Rosse-modell három tényezőárat különböztet meg: a kamatköltséget, személyi jellegű kiadásokat, illetve a fizikai tőke és anyagok költségét, addig én a vizsgálatomban csak két tényezőárat különböztettem meg, hiszen a magyar bankok publikus eredménykimutatásából a kamatkialadások mellett csak a többi költséget összesítő általános igazgatási költségek különíthetők el.

A kamatjövedelem-egyenlet becslési eredménye alapján a H-érték 0,221 lett, ami erősen szignifikánsan különbözik a 0-tól és az 1-től, vagyis ez alapján elmondható, hogy 2005-2010 közötti időszakban sem a kartell, sem a tökéletes verseny nem jellemezte a magyar bankpiacot. *Becslésem – a bankok összességét nézve - gyenge oligopolisztikus versenyt tükrözött.*

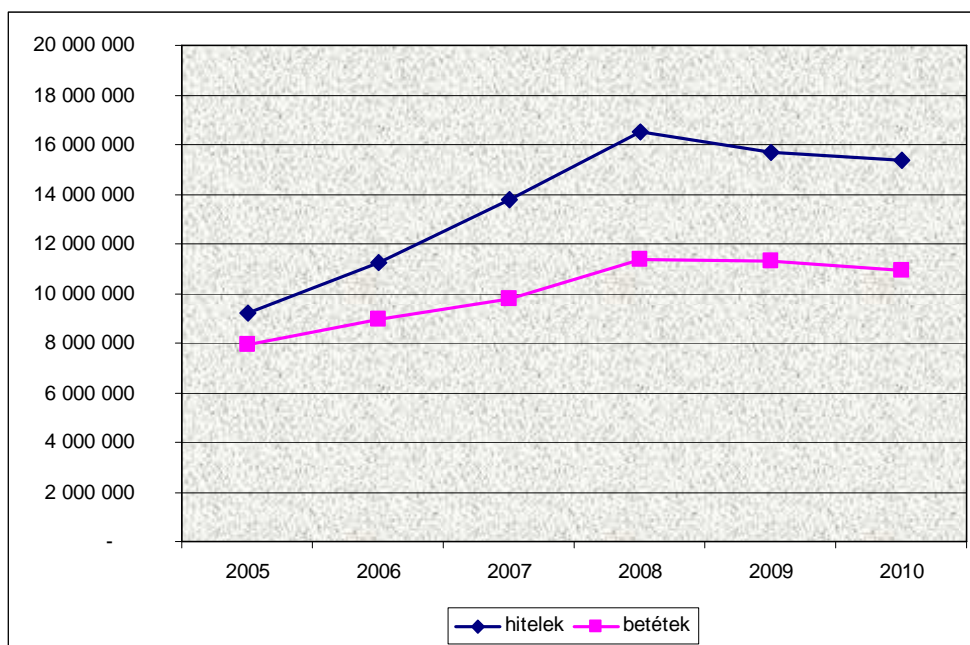
A vizsgálatot tovább folytatva, méretkategóriánkénti megközelítésben is elvégeztem a H-statisztika értékének meghatározást. A vizsgálat eredménye szerint a kis- és közepes bankok esetében a H-érték nulla lett (a két tényezőár közül - kamatráfordítás és általános és igazgatási költségek - egyik sem lett szignifikáns), a nagybankok esetében a H-értéke 0,689 volt. *Becslésem közepes, vagy annál kicsit erősebb monopolisztikus versenyt tükrözött nagybanki szinten.*

A fenti vizsgálatok alapján megállapítható, hogy mivel Magyarországon a 8 nagybank a bankszektor mérlegfőösszegének a több mint 90 százalékát adják, ezért a bankpiaci versenyt a nagybankok versenyének is tekinthetjük.

3.2.2. A kereskedelmi bankok piaci részesedésének vizsgálata

A bankszektor (az általam vizsgált húsz kereskedelmi bank) a vizsgált időszakban szinte minden évben jó évet zárt. 2008. év eleje óta egyre nehezedett a külső finanszírozási források elérhetősége, illetve a harmadik negyedévtől a világgazdasági pénzügyi-gazdasági válság miatt jelentősen beszűkültek a bankszektor mozgási lehetőségeik.

A válság kirobbanásáig egyre nőtt a hitelállomány és a betétállomány. (2. ábra).

2. ábra: A hitel- és betétállomány alakulása 2005-2010

Forrás: Saját szerkesztés, PSZÁF adatok alapján

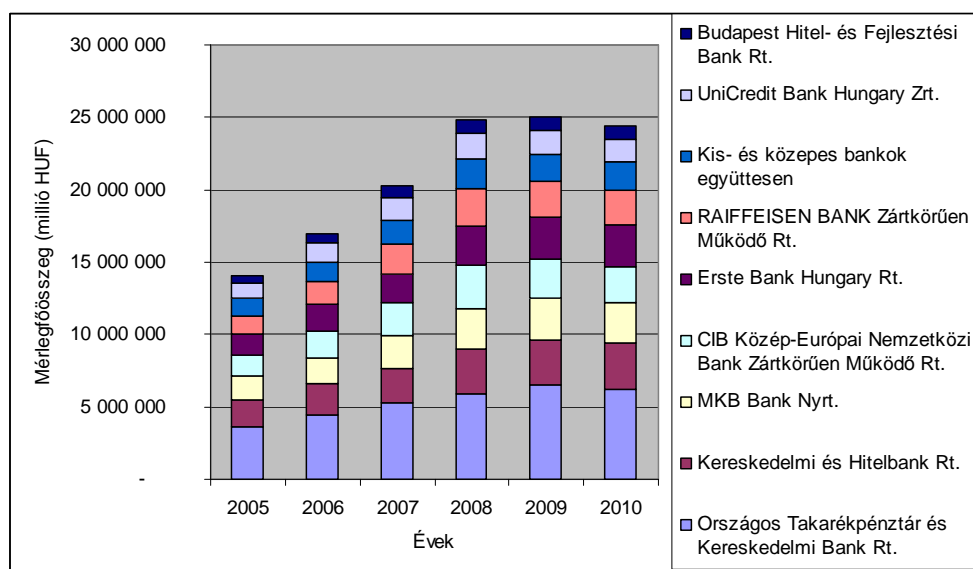
2008 végén a kialakult bizalmi válság különösen sérülékenyvé tette a magyar bankrendszert. Egyrészt a hitelek állománya meghaladta a betétek állományát, másrészt közel kétharmadát a hitelállománynak a devizahitelek adták. Részben emiatt, és részben a már korábban említett külföldi devizaforrások megcsappanása miatt a bankok többségénél bizonytalanra vált, hogy meg tudják-e őrizni jövedelmük fő bázisát, a hitelaktivitásukat. 2008 végén, a pénzügyi-gazdasági válság baljós jelei úgy jelentek meg a bankok mérlegében, hogy az előbb említettek miatt jelentős mértékben megnövekedett a céltartalék-képzés, illetve az értékvesztés értéke az ügyfél hitelek arányában mérve.

2008 év végétől a bankok szigorították hitelezési feltételeiken: megemelték a kamatokba beépülő kockázati felárakat, és rövidítették a futamidőket. Többek között ennek köszönhető, hogy 2009-ben és 2010-ben csökkent a hitelállomány és betétállomány összege.

A háztartási szektor hitelfelvételi dinamikája csak részben csökkent, emiatt a bankok hitelportfóliójának romlása elenyésző. A hitelportfólió romlásának nagy részét a feldolgozóiparban, az építőiparban és az ingatlan szektorban észlelt hitel iránti kereslet hiánya okozta. A növekvő forrásköltségek hatására a hitel- és betéti kamatok különbségéből származó kamatjövedelem is visszaesett.

A csökkenő jövedelmezőség gyakran nemcsak a bővülő eszközök arányában mutatnak a korábbiaknál mérsékeltebb profitabilitást, hatásuk a saját tőke állományára is kihat. Egyes bankok esetében (MKB, K&H) a korábban említett veszteség leírás és céltartalék-képzés nemcsak a profitot csökkentette, hanem a saját tőke állományát is. Ugyanakkor voltak bankok (pl. Raiffeisen) ahol azért nem csökkent a saját tőke állománya, mert a tulajdonos tőkeemeléssel kompenzálta azt. Mindezekon túlmenően, az én véleményem az, hogy a válság jobban sújtotta azokat a bankokat már 2009-2010-ben is, akik a válság előtti években a piaci részesedés, illetve a nyereség növelése érdekében lazább feltételekkel hiteleztek akár forintban, akár devizában.

A vizsgált időszakban a bankok mérlegfőösszeg szerinti piaci részesedése a 3. ábrán bemutatottak szerint alakult.

3. ábra: A bankok mérlegfőösszeg szerinti piaci részesedésének alakulása
 Forrás: Saját szerkesztés, PSZÁF adatok alapján²

² Megjegyzés: A diagramon könnyebb átláthatósága miatt a kis- és közepes bankok együtt szerepelnek.

A piac szerkezeti alakulásának hatására 5-6 erős univerzális bank uralja a magyar bankpiacot, míg a közepméretű bankok száma 10-12 körül stabilizálódott. A kereskedelmi nagybankok között állandó verseny folyik az ügyfelek megszerzésért, a piac meghódításáért, de nem elhanyagolható a hazai lakossági piacot vezető OTP Bank Nyrt. mögötti helyek megszerzéséért folyó harc sem.

Az általam vizsgált időtartam alatt az OTP Banknak volt a legnagyobb a piaci részesedése. Megítélésem szerint ez várhatóan a jövőben sem fog változni. Második helyen végig a Kereskedelmi és Hitelbank szerepelt. A mögöttük lévő helyeken az MKB, a CIB, az Erste, és a Raiffeisen osztozott. A UniCredit (2007-ig HVB Bank) 2005-2006-os dinamikus fejlődése ellenére is csak a hetedik helyet foglalja el a bankok mérlegfőösszeg szerinti rangsorában.

A bankszektor piaci részesedését bemutató 3. ábrán jól látható, hogy a nyolc nagybank adja a bankszektor piaci részesedésének több mint 90 százalékát.

3.2.3. A kereskedelmi bankok területi lefedettségének vizsgálata

2004. május 1-jei Európai Unió csatlakozást megelőzően a hitelintézeti szegmens alaposan átalakult. A pénzügyi szolgáltatásoknak a modern piacgazdaságra jellemző tulajdonosi, intézményi és termékszerkezete alakult ki, ezáltal a hazai pénzügyi szektor már képes volt eleget tenni az EU egységes pénzügyi piaca által támasztott követelményeknek. Az EU csatlakozás hatására a külföldi tulajdonban lévő bankok fokozatosan átvették a már meglévő bankok irányítását, és ennek következtében átrendeződött a piac szerkezete, illetve erősödött a nemzetközi versenynek való kitettség és kiszolgáltatottság. Nyugat-Európához hasonlóan bankfúziók sora ment végbe (ABN-Amro és K&H; BACA és Hypobank; Postabank és Erste Bank; MKB és Konzumbank; CIB és Inter-Európa Bank), melynek köszönhetően hazánk „alulbankosított” területein is elindult a felzárkózás.

2005-től 2010-ig a következőképpen alakult a Magyarországon működő pénzügyi intézmények (bankok, szakosított hitelintézetek, egyéb pénzügyi vállalkozások) száma. 2005-ben 37, 2006-ban és 2007-ben 40, 2008-ban 41, 2009-ben és 2010-ben 40 darab. Látható, hogy az új szereplők száma kevés. Ez javarészt abból adódik, hogy a hazai bankok színvonala megfelelő, illetve a piacra lépő új szereplők sem képesek jóval előnyösebb szolgáltatásokat nyújtani, mint a már meglévő bankok.

2005 és 2008 között a mérlegfőösszeg növekedésében megítélésem szerint elsősorban a lakossági üzletág fejlesztése játszotta a fő szerepet. A bankok számának stagnálásával ellentétben 2008-ig folyamatosan nőtt a bankok hálózata (fiókszám), melyet a 2. táblázat mutat be.

2. táblázat: A kereskedelmi bankok bankfiók számának alakulása

Év	Bankfiókok száma	Változás (%)
2005	1 206	
2006	1 271	5.39
2007	1 399	10.07
2008	1 568	12.08
2009	1 591	1.47
2010	1 521	-4.40

Forrás: Saját szerkesztés, PSZÁF adatok alapján

2005-2008 között fióknyitási lázban égett a hazai pénzügyintézetek többsége a lakossági ügyfelek igénye, illetve a lakáshitelek iránti kereslet megugrása miatt. Az OTP mögött felsorakozó bankok fiókhálózatuk dinamikus bővítésével kívánták behozni lemaradásukat a lakossági piacon. A 2008-as adatok alapján, az OTP banké volt a vezető hely, második volt az OTP mögött a legnagyobb hálózatot működtető a K&H bank, harmadik helyen az Erste bank állt, őket követte a Raiffeisen, és ötödik volt a CIB bank. A sorrend 2009-ben és 2010-ben némileg módosult, a negyedik és ötödik helyen szereplő Raiffeisen Bank és CIB bank helyet cserélt. Látható, hogy az OTP mögött felsorakozó bankok fiókhálózatuk dinamikus bővítésével kívánták behozni lemaradásukat a lakossági piacon. A sorrenden ez mit sem változtat, a legnagyobb fiókhálózattal rendelkező OTP banknak az elkövetkező években is még legalább kétszer annyi fiókja lesz, mint a második helyen szereplő K&H banknak.

A fióknyitási láz a válság kipattanásáig megállíthatatlannak tűnt. A lakossági ügyfelek igénye, illetve a lakáshitelek iránti kereslet megugrása ugyanis fióknyitásra ösztönözte a pénzügyintézeteket. A pénzügyintézetek többsége a minőségi terjeszkedés híveként, a város és/vagy annak vonzáskörzetének frekvenciált pontjain tervezték fiókjaik megnyitását. Ebből kifolyólag az új fiókok megnyitásánál elsősorban Budapest, illetőleg a budapesti agglomeráció gazdagabb települései és a megyeszékhelyek élveztek prioritást.

Banki szakértők szerint a magyar piac közel sem volt annyira telített a 2005-2010 közötti időszakban, mint a nyugat-európai, illetve az amerikai, így bőven volt hely az új bankfiókok számára.

2008 őszén a hazai bankok körében is kezdett érződni az USA-ban 2007-ben a másodlagos jelzálogpiacról indult pénzügyi válság hatása. A nemzetközi gazdasági válság óvatosabbá és bizonytalanabbá tette a hazai bankokat. Ami a bankok szervezeti növekedését illeti, egy részük a válság hatására már 2008-ban és 2009-ben módosította fióknyitási elképzeléseit, mások pedig 2010-ben, illetve 2011-ben gondolták át terjeszkedési stratégiájukat. Többek között ennek is köszönhető az, hogy 2010-ben a kereskedelmi bankok bankfiókjainak száma mintegy 4,5 százalékkal csökkent 2009-hez képest.

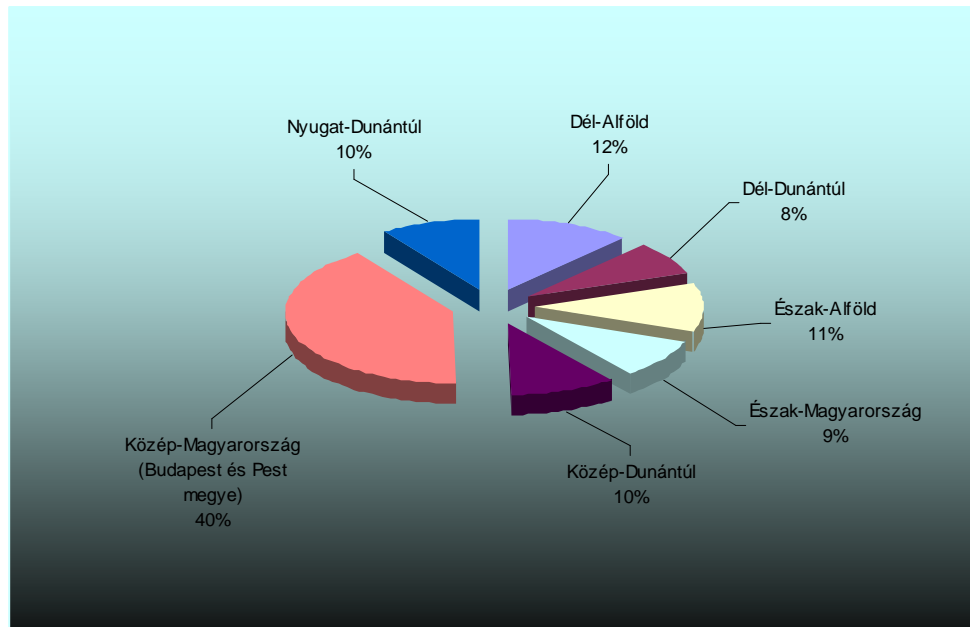
A válság ugyan lelassította a bankok fióknyitási terveit, de nem állította le teljesen. A bankok a válság kirobbanása óta is folyamatosan figyelik, hol nyílik lehetőség olyan bankfiók megnyitására, amely hosszabb távon behozza az investált tőkét. Bár a válság miatt átmenetileg visszaesett forgalom miatt az utóbbi két évben több bank is (pl.: CIB, Raiffeisen, Erste) a fiókbezárások mellett döntött, a hálózatuk bővítésére vonatkozó terveiket valószínűleg csak alapos megfontolást követően adják fel.

A növekvő állami elvonások és a szűkülő üzleti lehetőségek miatt 2009 óta jelentősen zsugorodott a működő bankfiókok száma, és a válsagnak köszönhetően pénzügyintézeti állások sokasága szűnt meg.

Ez leginkább abból adódott, hogy hitelintézetek - nem számolva a válság ilyen mértékű mélységével és idejével - 2010-ben és 2011-ben a válság prognosztizálásának ismeretében alaposan átgondolták a szervezeti növekedés iránti elképzelésüket.

A fiókbezárásokat követően sokkal inkább a bankfiókok szerepének átalakulása és felértékelődése érződik. Mert miközben a rutin banki tranzakciók lebonyolítására az ügyfelek egyre inkább az elektronikus csatornákat használják, a bankfiókok pénzügyi tanácsadásra és újszerű termékek értékesítésére rendezkednek be. Az elektronikus csatornákat használók miatt ugyan csökken a bankfiókban tranzakciókat indító ügyfelek száma, de azok helyét átveszik az új (egyre inkább befektetési) termékek iránt érdeklődők. A potenciális ügyfélkör megfelelő színvonalú kiszolgálásához pedig nélkülözhetetlen a fiókhálózat minél teljesebb, országos lefedettsége.

A bankfiókok régiókénti megoszlása – 4. ábra – alapján elmondható, hogy a fiókhálózat bővülésének köszönhetően az ország nyugati és keleti része térbelileg kiegyenlített – a bankfiókok 28 %-a nyugaton, 32 %-a keleten helyezkedik el. Közép-Magyarország a budapesti fiókhálózat erőteljes fejlesztése következtében az általam vizsgált időszakban e két régió még növelni is tudta hálózatán belüli arányát.

4. ábra: A kereskedelmi bankok országos lefedettsége
 Forrás: saját szerkesztés, POI adatbázis 2012. januári adatai alapján

3.2.4. A bankok jövedelmezőségének és hatékonyságának vizsgálata

A szakirodalmi feldolgozás során számba vettem az elmúlt 20 év történéseit, ami nagy szerepet játszott a hazai pénzügyi szektor jelenlegi helyzetének kialakításában. Ebben a két évtizedben nagyon sokat fejlődünk a nyugat-európai országokhoz képest. Az ügyfelek igényei, illetve a rendelkezésre álló források eredményei alapján egyes banki szolgáltatások kifejezetten magas színvonalúak, míg mások kifejezetten fejletlenek. Ezek nagymértékben befolyásolják a bankszektor jövedelmezőségét, illetve hatékonyságát.

A jövedelmezőséget és a hatékonyságot leginkább mérlegadatokon alapuló információk segítségével készített elemzésekkel tudjuk megvizsgálni.

Míg a piaci struktúra elemzése során a mindenkori piaci részesedés alapján kapunk képet a bankok közötti kapcsolat minőségére, illetve ez alapján közvetve a bankok közötti verseny erősségére, addig a mérlegadatokon alapuló elemzés véleményem szerint sokkal hasznosabb információkat nyújt. A körültekintően megválasztott mutatószámok illetve határértékek megbízható eredményt adnak a bankszektor mindenkori állapotáról, sőt, a mutatók összevetése alapján még a konkurens bankok piaci helyzetét is megismerjük.

2005 és 2010 közötti időszakra vonatkozóan az alábbi információkat gyűjtöttem ki a bankok éves beszámolóiból és eredménykimutatásaiból:

- Fiókszám (darab)
- Létszám (fő)
- Hitelek állománya (millió HUF)

- Betétek állománya (millió HUF)
- Általános igazgatási költségek (millió HUF)
- Mérlegfőösszeg (millió HUF)
- Adózás előtti eredmény (millió HUF)
- Adózott eredmény (millió HUF)
- Saját tőke (millió HUF)
- Kamatkülönbözet (millió HUF)
- Kamatkiadás (millió HUF)

A bankszektor elemzésekor sokkal hasznosabb adatokhoz jutunk, ha az eredménykimutatásból kinyerhető adatok segítségével mutatószámokat képzünk. A mutatószámok megfelelő megválasztása és szakszerű alkalmazása ugyanis alkalmas lehet arra, hogy pénzüzetek gazdálkodásával kapcsolatosan lényeges összefüggésekre mutassunk rá. A mutatószámok alkalmazása ugyanis olyan összefüggések felismerését teszi lehetővé, amelyek amúgy a pénzügyi kimutatásból - az éves beszámolóból - közvetlenül nem nyerhetők ki, másrészt pedig lehetővé teszi a különböző méretű és adottságú pénzüzetek összehasonlítását.

A jövedelmezőségi mutatók a bankok működésének eredményességét mérik százalékosan, vagy forintban. Összességében egy bank akkor jövedelmező, ha az adózás előtti eredménye pozitív. A jövedelmezőség vizsgálatánál azt vizsgáljuk, hogy az elért eredmény hogyan viszonyul más erőforrásokhoz, pl. az eszközökhöz, a létszámhoz, a saját tőkéhez. Bankok esetében, ezen mutatók számításánál többféle eredmény fajttal számolhatunk. Számolhatunk a mérleg szerinti eredménnyel, vagy az adózás előtti eredménnyel, de célszerű mindig olyan eredmény kategóriát alkalmazni, amelyek nem tartalmaznak eredményt befolyásoló torzító tényezőket.

A jövedelmezőségi és a hatékonysági mutatókat a bankok mérleg és eredménykimutatása alapján vizsgáltam.

Jövedelmezőségi mutatók

- *Eszközarányos-nyereség (ROA, Return of Assets)*, vagyis eszközmegtérülési ráta.
- *Sajáttőke-arányos nyereség (ROE, Return of Equity)*

Hatékonysági mutatók

- *Eszköz-Forrás kapcsolat, vagyis a teljes hitelállomány és a teljes betétállomány aránya*
- *Hitelek aránya*

A mutatószámok meghatározása után a bankok közötti versenyképességet rendszerszemléletben elemeztem, az említett négy mutató mindegyikére részletes számításokat végeztem. A bankok működését tekintve a ROA (eszközarányos-nyereség) és a ROE (tőkearányos-nyereség) elemzése és vizsgálata a legfontosabbak.

Mind a ROA, mind a ROE vizsgálatánál az egytényezős varianciaanalízist használtam, melynek empirikus szignifikancia szintje 7,8 százalék lett, ami esetemben azt jelentette, hogy a hazai és külföldi tulajdonú bankok jövedelmezőségében nincs szignifikáns különbség, vagyis a külföldi bankok ROA és ROE átlaga megegyezik a magyar bankok ROA és ROE átlagával.

A szakirodalmi feldolgozás során bemutatott magyarországi külföldi tulajdonúak aránya ellenére a mutatószámokkal alátámasztott kísérletek nem mutattak ki szignifikáns különbséget.

Miután bebizonyosodott, hogy a bankok jövedelmezősége és hatékonysága közötti szoros ok-okozati összefüggések miatt szimpla mutatószámokkal nem lehet megfelelő és elfogadható statisztikai elemzéseket végezni, komplex mutatószámokat képeztem.

A komplex mutatószámokkal való elemzés során két kísérletet végeztem.

Vizsgálat 1.

Kiválasztottam három jövedelmezőségi mutatót, azokból részindexet képeztem, majd a három jövedelmezőségi részindexből állítottam össze a komplex jövedelmezőségi mutatót.

A három jövedelmezőségi mutató a következő:

$$\frac{\text{Adózott eredmény}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

$$\frac{\text{Adózott eredmény}}{\text{Saját tőke}} \times 100$$

$$\frac{\text{Kamatkülönbözet}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

A mutatók képzése után részindexeket alakítottam ki, majd a részindexek számtani átlaga alapján komplex jövedelmezőségi mutatót képeztem.

A komplex jövedelmezőségi mutató képzése után egytényezős varianciaanalízis (One-Way ANOVA) alkalmazásával a kis- és közepes, illetve a nagybankok jövedelmezősége közötti szignifikáns különbséget kívántam bemutatni.

A hipotézisem igaznak bizonyult, az empirikus szignifikancia szint 1 %-os volt, ami azt jelentette, hogy jelentős eltérés mutatható ki a bankok méretkategóriái között a jövedelmezőségben.

Vizsgálat 2.

Kiválasztottam három hatékonysági mutatót, azokból részindexet képeztem, majd a három hatékonysági részindexből komplex hatékonysági mutatót állítottam össze.

A három hatékonysági mutató a következő:

$$\frac{\text{Általános igazgatási költségek}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

$$\frac{\text{Saját tőke}}{\text{Összes forrás}} \times 100$$

$$\frac{\text{Betétállomány}}{\text{Összes eszköz}} \times 100$$

A komplex hatékonysági mutató képzése után egytényezős varianciaanalízis (One-Way ANOVA) alkalmazásával a külföldi és magyar tulajdonú bankok hatékonysága közötti szignifikáns különbséget kívántam bemutatni.

A hipotézisem nem bizonyult igaznak, az empirikus szignifikancia szint ugyanis 8,9 %-os volt, ami azt jelentette, hogy nem állapítható meg szignifikáns eltérés a külföldi és magyar tulajdonú bankok működési hatékonysága között.

A bankok jövedelmezőségének és hatékonyságának vizsgálatakor az általam vizsgált időszak két fő szakaszra bontható, 2005-2008-ig tartó időszakra, és 2008-2010-ig tartó időszakra. 2008-tól ugyanis a válság hatására a bankoknak a korábbi évekhez képest jóval magasabb értékvesztést kellett elszámlolniuk, és az expanzió korábbi évei után jelentősen csökkenteniük kellett az aktivitásukat. (Bár statisztikai módszerekkel ezt nem vizsgáltam, de a bankok piaci részesedésének vizsgálatánál volt róla szó.)

Kétségtelen, hogy a válság felerősítette a korrekciós folyamatokat és megnövelte annak kockázatát, hogy a külföldi bankok kivonuljanak térségünkből. Ennek jelei azonban még nem láthatóak, és remélhetőleg a jövőben sem válik jellemzővé a magyar bankszektorra.

A hazai bankszektornak a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan számos átalakulásban lehet része. Szervezeti intézkedések, illetve intézményi átalakulások (leánybankok fiókteleppé alakulása) várhatóak. A felvásárlások, és a fúziók adta lehetőségek is ott lebegnek a bankok előtt. Bár kicsi a valószínűsége, de nem zárhatjuk ki teljesen, hogy teljesen új bank jöjjön létre. A piac jövőbeli képének alakulása nagymértékben függ a szereplők tevékenységeit meghatározó szabályozásoktól is.

3.3. Új és újszerű tudományos eredmények

A bevezetésben megfogalmazott célkitűzések figyelembevételével, kutatásaim alapján az új és újszerű tudományos eredményeim az alábbi pontokban foglaltam össze:

1. A szakirodalom feldolgozása során kapott szekunder kutatási eredmények igazolják, hogy ma Magyarországon a kereskedelmi bankok piacán több mint 90 százalékos részarányban vannak jelen a külföldi tulajdonú bankok. *Ezáltal joggal feltételeztem, hogy a hazai és külföldi tulajdonosi struktúrájú bankok működésének hatékonysága között szignifikáns különbség van a külföldiek javára.*

Azonban annak ellenére, hogy nagyarányú a jelenlétük a magyar bankpiacon, működési hatékonyságukban mégsem mutatható ki szignifikáns különbség a magyar bankok működési hatékonyságához képest.

2. Statisztikailag igazoltam, hogy a magyarországi kereskedelmi bankok közötti verseny jellege szerint oligopol, a bankpiac mérsékelten koncentrált, és ez várhatóan az elkövetkező években sem fog változni. A bankszektor versenye tulajdonképpen a nyolc nagybank versenyének fogható fel, mivel a nyolc nagybank adja a piaci részarány több mint 90 százalékát.

Állításomat a piaci struktúra elemzésével (a bankok mérlegfőösszeg szerinti rangsora alapján), illetve a bankok versengő magatartását vizsgáló modellek becslésével bizonyítottam.

3. A vizsgált kereskedelmi bankok mérleg és eredmény-kimutatásának komplex elemzése során bizonyítottam, hogy a ma Magyarországon a kereskedelmi bankok területi (országos) lefedettsége megfelelő, mind a nyolc bank minden régióban jelen van. A nagybankok többsége a fővárost és a középvárosokat preferálja, az OTP és a K&H bank a kisebb településeken is lát potenciált a jövedelme növelésére. A bankok fiókhálózatát tekintve az ország nyugati és keleti része térbelileg kiegyenlített. *Ezzel igazoltam azt a hipotézist, hogy a kereskedelmi bankok az ügyfelek minél szélesebb körű kiszolgálása érdekében a teljes területi (országos) lefedettségre töreksznek.*

A válság hatására történő fiókbezárások a területi lefedettséget rontják ugyan, de ez az ügyfelek kiszolgálásának minőségében nem számottevő, hiszen a bankok a fiókbezárások előtt az ügyfelek kiszolgálását szem előtt tartva hozzák meg döntéseiket.

4. A bankok mérleg- és eredménykimutatásainak adataiból összeállított adatbázis alapján, hogy a jövedelmezőség inkább a *bankok méretével* van összefüggésben.

Ezzel a megállapítással az alábbi hipotézisek kerültek bizonyításra:

- *A magyar tulajdonú bankok alárendelt szerepet játszanak a kereskedelmi bankok rendszerében.*
- *A bankok méretének növekedése együtt jár a jövedelmezőség és a hatékonyság javulásával.*
- *A bankok hatékonyságában jelentős szerepet játszik a hitelállomány és a betétállomány megfelelő arányának alakítása.*
- *A bankok az általam vizsgált időszak elején inkább a hálózatuk bővítésére helyezték a hangsúlyt, a vizsgált időszak utolsó éveiben stratégiájuk megváltoztatásával pedig inkább a stabilizációra és a koncentrációra törekedtek.*

Állításaimat komplex mutatószámok képzésével és azok elemzésével bizonyítottam be.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Magyarországon ma a részvénytársasági formában működő hitelintézetek száma harmincöt. **Többségük külföldi tulajdonban van.** Méretüket tekintve nagybankokat, kis- és közepes bankokat, és szakosított hitelintézeteket különböztetünk meg. A bankok tevékenységének legfontosabb elemei:

- az üzletszerű betétgyűjtés,
- a hitel-és kölcsönszerződések kötése,
- a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása.

Kizárólag a bankok jogosultak arra, hogy a pénzügyi szolgáltatási tevékenységek teljes körét végezzék. A szakosított hitelintézetek (lakás-takarékpénztárak, jelzálog-hitelintézetek) tevékenységi köre a bankokhoz képest korlátozott, kizárólag azokat a speciális tevékenységeket végezhetik, amelyeket a rájuk vonatkozó külön jogszabályok lehetővé tesznek.

Magyarország bankrendszerét nem elég csak az ország határon belül vizsgálni. A nemzetközi tendenciák – a koncentráció, a liberalizáció, a harmonizáció és a globalizáció - mind-mind jelentős hatással van a hazai bankvilágra is. A fejlett országok között kialakult összefüggő politika, a sok szálon találkozó gazdaság miatt, ha a hazai bankrendszert vizsgáljuk, vele együtt célszerű vizsgálnunk a nemzetközi helyzetet is.

A kereskedelmi bankok jövedelmezősége és hatékonysága alapvetően két módon javítható:

- **Egyrészt nagyobb gondot kell fordítani a működési költségek optimalizálására.** A válság hatására 2009-ben és 2010-ben ez már elkezdődött, legfőképpen fiókbezárásokban, illetve létszám leépítésekben valósul ez meg.
- **Másrészt növelni kell a banki jövedelem fő forrását, a kamatjövedelmet** (vagyis a nettó kamateredményt). Ez kétféleképpen tehető meg: növelni kell a kihelyezett hitelek kamatát, vagy csökkenteni kell az összegyűjtött betétek után fizetendő kamatokat. Minél erősebb a bankok közötti verseny, annál nehezebb a kamatjövedelmet növelni az említett lehetőségekkel.

A bankrendszer jövőjét illetően valószínűsíthető, hogy egyre nagyobb lesz a technológia térnyerése, illetve egyre nagyobb hangsúlyt fog kapni, az úgynevezett „személytelen bankolás”, vagyis az elektronikus bankolás dominanciája.

A 2011 nyarán felerősödött és azóta sem enyhülő válságból való kilábalás lassúnak és elhúzódónak látszik. **A válság és a mostani kormányzati intézkedések** (bankadó, végtörlesztés, tranzakciós adó) **együttes hatására a bankszektornak alapjaiban kell újragondolnia, hogy milyen üzleti modellben, milyen részesedéssel működjön tovább, és mire fókuszáljon.**

A dolgozat tényadatot tár fel annak vizsgálatához, amit a mostani kormány felvetett, miszerint „*a kormány új gazdasági modellt épít, amelynek része az a célkitűzés is, hogy a bankrendszer ötven százaléka magyar kézben legyen. Ha ezt sikerül végigvinni, az unikális lesz egész Közép-Európában*” [www.vg.hu, 2012] Mint ahogyan a szakértők többsége, én is úgy látom, hogy ennek nincs reális esélye. Sem a magyar államnak, sem a bankszektor jelenlegi hazai tulajdonú szereplőinek nem áll elegendő tőke a rendelkezésére, hogy felvásároljanak bankokat vagy azok egy részét.

5. ÖNÉLETRAJZ

Kerekes Margit a mátészalkai Esze Tamás Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskolában érettségizett 1994-ben. Egyetemi tanulmányait Gödöllőn, a Szent István Egyetem jogelődjének számító Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán végezte, gazdasági agrármérnökként.

1999-ben részt vett a SZIE GTK Tudományos Diákköri konferenciáján.

2000 júniusában szerezte meg egyetemi diplomáját.

Egyetemi tanulmányai után, 2000-ben felvételt nyert a Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola levelező tagozatára, és kezdte meg doktori tanulmányait és kutatásait.

2001-ben egyetemi diplomát szerzett a gödöllői Szent István Egyetem (a Gödöllői Agrártudományi Egyetem jogutód intézményének) Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán a Tanárképző Intézet, mérnöktanár szak nappali tagozatán.

Kerekes Margit 2000. júliustól 2004. áprilisig a Citibankban dolgozott, junior ügyintézőként, belső ellenőrként, majd lízing operációs osztályvezető helyettesként. 2004. május 3-tól a Raiffeisen Bank Zrt. Számviteli Főosztályán kezdett el dolgozni, mint senior számvitel szervező. 2010. január 1-től, mint senior statisztikus-elemző dolgozik a Raiffeisen Banknál.

Komplex („A” és „B”) középfokú angol, és alapfokú „C” típusú olasz nyelvvizsgákkal rendelkezik.

Publikáció sorában 2 idegen (angol) és 2 magyar nyelvű folyóiratcikk, 4 idegen (angol) és 9 magyar nyelvű konferencia előadás található.

6. PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

a) Tudományos folyóiratban megjelent cikkek

Magyar nyelven megjelent tudományos cikk

1. **Kerekes M. (2010):** Bank-fióknyitási dilemmák. Valóság, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, ISSN 0324-7228, 2010. november, LIII. Évfolyam. 11. szám, 110-114. p.
2. **Kerekes M. (2012):** A szervezeti méret hitelintézetek hatékonyságára gyakorolt hatása. Gazdaság-és Társadalom, 12 p. (megjelenés alatt, befogadó nyilatkozat alapján)

Idegen nyelven megjelent tudományos cikk

1. **Kerekes M. (2010):** To expand a network, or neither – this here the question. Regional and Business Studies, Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar, ISSN 1789-6924, Volume 2. No 1. 2010, 2010 September, 57-65. p.
2. **Kerekes M. (2011):** Financial crisis now and then. Regional and Business Studies, Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 10 p. (megjelenés alatt, befogadó nyilatkozat alapján)
3. **Kerekes M. (2013):** The concentration degree of evolution of the commercial banking market between 2005 and 2010 based on the Panzar-Rosse's H-statistics. Gazdaság-és Társadalom, 10 p. (megjelenés alatt, befogadó nyilatkozat alapján)

b) Tudományos konferenciákon elhangzott előadások konferencia kiadványban megjelentetve

Magyar nyelven megjelent konferencia anyag

1. **Kerekes M. (2001):** A kertészeti gazdasági társaságok vizsgálata és fejlesztési lehetőségeik. Kecskemét (Kertészeti Főiskolai Kar), 2001. augusztus 30. Összefoglaló konferencia kiadvány, 546-551. p.
2. **Kerekes M. (2005):** A változásmenedzsment alapjai. Keszthely (Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar), 2005. március 24. CD kiadvány, 4 p.
3. **Kerekes M. (2005):** A Magyarországi kereskedelmi bankok Európai Unió versenyé. „Nyertesek és vesztesek – az Európai Unió csatlakozás tapasztalatai” V. Regionális Tanácsadási Konferencia. Miskolc (Miskolci Egyetem Továbbképzési Központ), 2005. október 13., CD kiadvány, ISBN 963 661 694 9, 6 p.
4. **Kerekes M. (2005):** A Raiffeisen Bank Rt. Európai Unió tanácsadási tevékenysége. „Nyertesek és vesztesek – az Európai Unió csatlakozás tapasztalatai” V. Regionális Tanácsadási Konferencia. Miskolc (Miskolci Egyetem Továbbképzési Központ), 2005. október 13., CD kiadvány, ISBN 963 661 694 9, 4 p.
http://www.sze.hu/etk/_konferencia/sze_konferencia_program.pdf

5. **Kerekes M. (2005):** Körkép – a bankrendszer múltja, jelene és jövője, illetve a Raiffeisen Bank Rt. piacra lépése és fejlődése. "Átalakulási folyamatok Közép-Európában". Győr (Széchenyi István Egyetem – Európai Tanulmányi Központ), 2005. december 2-3. CD kiadvány, ISBN 953 6030 29 2, 4 p.
6. **Kerekes M. (2006):** A Raiffeisen Bank Zrt. agrár-finanszírozási tevékenysége. X. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Gyöngyös (Károly Róbert Főiskola), 2006. március 30-31. CD-kiadvány, ISBN 963 229 623 0, 6 p.
7. **Kerekes M., Kurucz A. (2006):** A Raiffeisen Ingatlan Zrt. tevékenysége. „Within the European Union” – III. Nemzetközi Konferencia. Mosonmagyaróvár (Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Gazdaságtudományi Intézet), 2006. április 6-7. CD-kiadvány, ISBN 963 9364 67 3, 4 p.
8. Kurucz A., **Kerekes M. (2006):** A budapesti és a magyar ingatlanpiac fejlődése – a jövőre vonatkozó várakozások. „Within the European Union” – III. Nemzetközi Konferencia. Mosonmagyaróvár (Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Gazdaságtudományi Intézet), 2006. április 6-7. CD-kiadvány, ISBN 963 9364 67 3, 8 p.
9. **Kerekes M. (2012):** A magyar kereskedelmi bankok sajátosságai. „I. Alternatív finanszírozási stratégiák” Tudományos Konferencia. Sopron (Nyugat-Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar), 2012. október 3. CD kiadvány, ISBN 978-963-89173-5-5, 17 p.

Idegen nyelven megjelent konferencia anyag

1. **Kerekes M. (2001):** The examine of gardening economic companies and their development possibilities. „1st International conference for young researchers”. Gödöllő (Szent István Egyetem), 2001. szeptember 4-5. Összefoglaló konferencia kiadvány, ISBN 63 9256 50 1, 178-180. p.
2. **Kerekes M. (2006):** The Agricultural Crediting- and Leasing Services of the Raiffeisen Bank Zrt. X. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Gyöngyös (Károly Róbert Főiskola), 2006. március 30-31. Congress CD, ISBN 963 229 623 0, 6 p.
3. **Kerekes M., Kurucz A. (2006):** Products and services of the Raiffeisen Real-Estate Zrt. „Within the European Union” – III. Nemzetközi Konferencia. Mosonmagyaróvár (Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Gazdaságtudományi Intézet), 2006. április 6-7. Congress CD, ISBN 963 9364 67 3, 2 p.
4. Kurucz A., **Kerekes M. (2006):** Development of the Hungarian retail market – appearance of new types of shopping centers and trends. „Within the European Union” – III. Nemzetközi Konferencia. Mosonmagyaróvár (Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Gazdaságtudományi Intézet), 2006. április 6-7. Congress CD, ISBN 963 9364 67 3, 8 p.